

მონაწილის წმინდა სადებეტო ან საკრედიტო პოზიციის შესაბამისად. ამის შემდეგ საბოლოო ანგარიშსწორება წმინდა პოზიციების მიხედვით ხდება უკვე „ფედერაციის“ სისტემის მიერ.

ამ ორი სისტემით ხორციელდება აშშ-ის შიდა ბანკთაშორისი ანგარიშსწორებების აბსოლუტური უმრავლესობა.

ცნობილია ასევე ისეთი საგადამხდელო სისტემები, როგორებიცაა: CHAPS (*Clearing House Association Payments System*) დიდ ბრიტანეთში, SIC (Swiss Interbank Clearing) – შვეიცარიის საკლირინგო სისტემა და სხვ. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ევროში გადარიცხვების სისტემა TARGET (*Trans-European Automated Real-time Grosssettlement Express Transfer*), რომელიც წარმოადგენს RTGS საკლირინგო სისტემას. თავისი სტრუქტურით TARGET არის დეცენტრალიზებული საგადამხდელო სისტემა, რომელიც შედგება ნაციონალური RTGS სისტემებისა და ევროპის ცენტრალური ბანკის საგადამხდელო მექანიზმისაგან. საინტერესოა, რომ TARGET სისტემის ტექნიკურ პლატფორმად გამოყენებულია SWIFT. დღეს უკვე მოქმედებს TARGET-ის მოდიფიცირებული სისტემა TARGET2.

11.4. ბანკთაშორისი ანგარიშსწორება

ბანკთაშორისი ანგარიშსწორება და მისი მეშვეობით განხორციელებული გადახდები წარმოადგენენ ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკისა და მისი საბანკო სისტემის საფუძველს, რომლის გარეშეც წარმოუდგენელია მათი ფუნქციონირება.

ბანკთაშორისი ანგარიშსწორება ხორციელდება **საკორესპონდენტო ურთიერთობების** მეშვეობით და წარმოადგენს ბანკებს შორის ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ურთიერთობას ანგარიშსწორებისა და გადახდების განხორციელების შესახებ, რომლებიც წარმოებს ერთ-ერთი მათგანის მიერ მეორეს სახსრებით და დავალებით.

როცა კომერციული ბანკის კლიენტი ახდენს რაიმე ვალდებულების შესრულებას, ანუ კონტრაგენტისათვის ფულის გადახდას, მას აქვს ორი ალტერნატივა: გამოიტანოს თავისი ანგარიშიდან ნაღდი ფული და გადაუხადოს მას ან გადარიცხოს მის ანგარიშზე. რა თქმა უნდა, გადარიცხვის ოპერაცია ბევრად სწრაფი, უსაფრთხო და კომფორტულია და ბანკის მომსახურებაში მყოფი კლიენტების აბსოლუტური უმრავლესობა ასეც იქცევა. საქმე ისაა, რომ გადარიცხვის დროსაც შეიძლება დაფიქსირდეს ორი შემთხვევა:

1. სახსრების გადამრიცხავი და მისი კონტრაგენტი (ბენეფიციარი, ანუ სახსრების მიმღები) არიან ერთი და იმავე ბანკის კლიენტები;
2. სახსრების გადამრიცხავი და ბენეფიციარი არიან ორი სხვადასხვა ბანკის კლიენტები.

პირველ შემთხვევაში საქმე მარტივადაა და დავალების მიმღები ბანკი ერთი ანგარიშიდან მეორე ანგარიშზე ტრანზაქციის განხორციელებით ასრულებს ოპერაციას, ანუ ჩამოაჭრის პირველ კლიენტს ანგარიშიდან თანხას და ჩაურიცხავს მეორეს.

როგორ უნდა მოიქცეს ბანკი, რომელიც მიიღებს თავისი კლიენტის დავალებას სახსრების გადარიცხვის შესახებ და აღმოჩნდება, რომ ბენეფიციარს ანგარიში აქვს სხვა ბანკში? სწორედ ასეთი შემთხვევები წარმოშობს საკორესპონდენტო ურთიერთობების აუცილებლობას და ასეთ დროსაც ბანკი ასრულებს ოპერაციას სხვა ბანკში გახსნილი თავისი საკორესპონდენტო ანგარიშების მეშვეობით, თუმცა აქაც ორ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე:

1. დავალების მიმღებ ბანკს (ბანკი A) გახსნილი აქვს საკორესპონდენტო ანგარიში ბენეფიციარის ბანკში (ბანკი B);
2. დავალების მიმღებ ბანკს (ბანკი A) არ გააჩნია საკორესპონდენტო ანგარიში ბენეფიციარის ბანკში (მეტად რთულია, ბანკს ჰქონდეს საკორესპონდენტო ანგარიში მსოფლიოში არსებულ ყველა ბანკში).

პირველ შემთხვევაში კომერციული ბანკი A ჩამოაჭრის დავალების მიმღებს ანგარიშიდან გადასარიცხ თანხას და ქმნის ახალ დავალებას იმავე თანხაზე თავის კორესპონდენტი ბანკისადმი (ბანკი B), რომ მან, თავის მხრივ, ჩამოაჭრას მისი, ანუ ბანკ A-ს საკორესპონდენტო ანგარიშიდან შესაბამისი თანხა და ჩარიცხოს იგი ბენეფიციარის ანგარიშზე ამავე ბანკში (ბანკი B).

მეორე შემთხვევაში, როცა კლიენტი მოიტანს დავალებას და აღმოჩნება, რომ ბანკ A-ს არ გააჩნია საკორესპონდენტო ანგარიში ბენეფიციარის ბანკში (ბანკი X), იგი უარს არ ეუბნება კლიენტს ამ მიზეზით მომსახურების განევაზე, არამედ ეძებს გამოსავალს თავისი საკორესპონდენტო ანგარიშების საშუალებით. კერძოდ, იგი მიმართავს თავისი მოკორესპონდენტო ბანკებს და აუცილებლად „იპოვის“ ბანკ X-ს მათი მეშვეობით. ამ პროცესში დამხმარედ SWIFT-ის სისტემა გვევლინება. ქვეყნის შიგნით ანგარიშსწორებისას ასეთ „შუამავალ“ ბანკად უმეტესად გვევლინება ცენტრალური ბანკი, სადაც კანონმდებლობით ყველა კომერციულ ბანკს უნდა ჰქონდეს საკორესპონდენტო ანგარიში.

ქვეყნის ფარგლებს გარეთ ანგარიშსწორების დროსაც თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარებამ გაადვილა ეს საქმე და ბენეფიციარის ბანკის მიგნება მარტივად ხდება ბანკებს შორის არსებული საკორესპონდენტო ქსელის მეშვეობით. ასეთი საკორესპონდენტო ქსელების საკვანძო რგოლებს წარმოადგენს უდიდესი მსოფლიო ბანკები, რომელთაც თითქმის ყველა, მათ შორის, ქართულ ბანკს, აქვს საკორესპონდენტო ურთიერთობები. ეს ბანკებია: CITIBANK, Deutsche Bank, JPMorgan Chase Bank და სხვ.

როგორც წესი, პატარა და საშუალო ზომის ბანკები საკორესპონდენტო ანგარიშებს ხსნიან ზემოაღნიშნულის მსგავს დიდ ბანკებში. მსოფლიო საბანკო გიგანტები მეტად დაინტერესებულნი არიან, მცირე და საშუალო ბანკებმა მათთან გახსნან საკორესპონდენტო ანგარიშები და კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს ამ მიმართულებით. მათი დაინტერესება, უპირველეს ყოვლისა, განპირობებულია იმ სახსრებით (დეპოზიტებით), რომლებიც ინახება საკორესპონდენტო ანგარიშებზე.

საკორესპონდენტო ანგარიში – ესაა ანგარიში, რომელსაც ერთი ბანკი ხსნის მეორეში და რომელიც გამოიყენება ბანკებს შორის ანგარიშსწორებისათვის. როგორც წესი, ქვეყნის კანონმდებლობით, ცენტრალურ ბანკში საკორესპონდენტო ანგარიშის გახსნა სავალდებულოა კონკრეტულ ქვეყანაში მოქმედი ყველა კომერციული ბანკისათვის. გარდა ამისა, კომერციული ბანკები უფლებამოსილი არიან საკორესპონდენტო ურთიერთობები დაამყარონ იმდენ ბანკთან, რამდენსაც საჭიროდ თვლიან, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე ქვეყნის გარეთ.

საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობით, საანგარიშსწორებო ოპერაციების საწარმოებლად საქართველოს ტერიტორიაზე განთავსებული ყველა კომერციული ბანკი საბანკო ლიცენზიის მიღების შემდეგ სავალდებულო წესით ხსნის ერთ საკორესპონდენტო ანგარიშს ეროვნულ ბანკში. ბანკის ფილიალის საკორესპონდენტო ანგარიშის გახსნა ეროვნულ ბანკში აკრძალულია და მათ საკორესპონდენტო ანგარიში ესხნებათ მხოლოდ სათავო ბანკში. საკორესპონდენტო ურთიერთობების დამყარებისას მხარეებს შორის იდება ხელშეკრულებები, რომლებიც განსაზღვრავს საანგარიშსწორებო მომსახურების, ოპერაციების განხორციელების, საბუთების გაცვლის, მომსახურების ანაზღაურების წესებს, უფლებებსა და ვალდებულებებს. დაუშვებელია ერთსა და იმავე ბანკში ერთსა და იმავე ვალუტაში ერთზე მეტი საკორესპონდენტო ანგარიშის გახსნა.

როგორც ვხვდებით, კომერციულ ბანკს შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე ბანკში გახსნილი საკორესპონდენტო ანგარიში და ასევე მასთან შეიძლება რამდენიმე ბანკს ჰქონდეს საკორესპონდენტო ანგარიშები, ანუ გვაქვს ორი შემთხვევა:

- ანგარიშის განმკარგველი ბანკის (ბანკი A), ანუ ბანკი-რესპონდენტის, მიმდინარე ანგარიშს ბანკ-კორესპონდენტში (ბანკი B) ეწოდება **ნოსტრო ანგარიში** და ასახულია პირველი მათგანის (ბანკი A) აქტივებში, შესაბამისად – მეორე მათგანის (ბანკი B) პასივებში;
- ბანკ რესპონდენტში (ბანკი A) ბანკ-კორესპონდენტის მიერ (ბანკი B) გახსნილ მიმდინარე ანგარიშს ეწოდება **ლორო ანგარიში** და ასახულია პირველი მათგანის (ბანკი A) პასივებში, შესაბამისად – მეორე მათგანის (ბანკი B) აქტივებში.

სხვა კუთხით თუ მივუდგებით, **ბანკი-კორესპონდენტი** – ესაა ბანკი, რომელიც უხსნის საკორესპონდენტო ანგარიშს (პასიურ ლორო ანგარიშს) სხვა ბანკს (ბანკი-რესპონდენტი), ხოლო **ბანკი-რესპონდენტი** – ესაა ბანკი, რომელმაც გახსნა საკორესპონდენტო ანგარიში (აქტიური ნოსტრო ანგარიში) სხვა ბანკში და არის ამ ანგარიშის განმკარგველი.

თვალსაჩინოებისათვის: საქართველოს ეროვნულ ბანკში ქართული ბანკების მიერ გახსნილი საკორესპონდენტო ანგარიშები აღირიცხება თითოეული ბანკის აქტივში და წარმოადგენს ნოსტრო, აქტიურ ანგარიშებს, მაშინ, როცა საქართველოს ეროვნული ბანკისათვის ყველა ეს ანგარიში არის ლორო, პასიური ანგარიში. საქართველოს ეროვნული ბანკი ამ შემთხვევაში არის ბანკი-კორესპონდენტი, ხოლო კომერციული ბანკები – ბანკი-რესპონდენტები.

რთული არაა იმის გაგება, რომ საკორესპონდენტო ანგარიში წარმოადგენს მიმდინარე ანგარიშს და ის თავისი არსით ასრულებს იმავე ფუნქციებს, რასაც კომპანიებისა თუ ფიზიკური პირების ანგარიშსწორების (მიმდინარე) ანგარიში, ოღონდ ბანკის საქმიანობის სპეციფიკის გათვალისწინებით. აღნიშნული სპეციფიკა კი ისაა, რომ ბანკი იყენებს ისეთ საკორესპონდენტო ანგარიშებს როგორც საკუთარი, ისე კლიენტების ოპერაციების წარმოებისათვის, რომლებიც დიდი მრავალფეროვნებით გამოირჩევიან. თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ ყოველ ბანკს აქვს რამდენიმე საკორესპონდენტო ანგარიში, თითოეული მათგანი გამოიყენება სხვადასხვა მიმართულებით.

საკორესპონდენტო ურთიერთობების მომსახურებისათვის თითოეულ კომერციულ ბანკში შექმნილია შესაბამისი სამსახურები, რომლებიც გამოირჩევიან უსაფრთხოების მაღალი ხარისხით და დასაქმებული თანამშრომლების სათანადო კვალიფიკაციით.